

Särtryck ur

CJP NYHETS BREV

Nr 39:1 Juni 2005

”På väg mot en drömpsykologi”

PARALLELLA VERKLIGHETER

Om synkronicitet och arketyper

av Erik Nisser

Erik Nisser, fil kand och översättare, är CJP/IDPs kursadministratör. Seminarielidare inom områdena drömpsykologi samt symbolik och symbollära. Ämnesansvarig för området symbolik och symbollära.

Under många år hänvisade Jung i texter och föreläsningar till en viss typ av egendomliga sammanträffanden som han betecknade som ”synkronistiska”, men som aldrig närmare förklarades. Det skulle dröja till en bit in på 50-talet innan han kom med en mer systematisk presentation eller redogörelse för vad han avsåg med detta. Det är synnerligen förståeligt att han drog ut på det hela, för det är en sak att i praktiken lägga märke till märkliga sammanträffanden, en helt annan att formulera en teori om bakgrunden till dessa fenomen.

Vi har nog lite till mans upplevt vad Jung menar med ”synkronicitet” – eller i alla fall hört talas om andra som gjort det. En vanlig definition är att det rör sig om *meningsfulla sammanträffanden utan kausala samband*. Det inträffar minst två saker som tycks hänga ihop, men händelserna är oberoende av varandra i den meningen att den ena inte har orsakat den andra. Att de tycks sammanhänga beror på att deras sammanträffande upplevs som *meningsfullt*. Standardexemplet brukar lyda ungefär så här: Du drömmer om din gamla skolkamrat X som du inte sett på många år och kliar dig i huvudet när du vaknar och undrar varför just X skulle dyka upp i din dröm? På väg till frukostbordet kollar du posten (standardexemplet är alltså gammalt – numera brukar inte posten komma till frukost) och ser där till din förvåning att du fått ett brev ... från X. Vilket lus-

tigt sammanträffande! – och det är just denna upplevelse av ”vilket lustigt sammanträffande” som gör att hela situationen gör ett meningsfullt intryck. Med meningsfullt menas inte att sammanträffandet har en ”mening”, ”innebörd” eller ”betydelse” som är solklar och genast gripbar, utan snarare att sammanträffandet är uppseendeväckande på ett sådant sätt att man är böjd att *fråga* efter en eventuell mening. Även den mest hårdkokta rationalist bleknar en nyans, men avfärdar troligen det hela med att det var ”slumpen” som gjorde att dröm och brev sammanstötte. Och han har alldeles rätt, det hela *är* en slump i den meningen att brevets anländande inte har orsakats av att jag drömde om X, och att drömmen inte heller drömdes som en verkan av att brevet från X just då låg i postsäcken. Det finns inget kau-

”Yttre och inre speglar varandra därför att den konstellerade, bakomliggande, transcendent arketyper förlämnar dem samma kvalitet, och detta drar medvetandet till sig.”

salt samband mellan dessa händelser, det enda som förenar dem är just upplevelsen av *meningsfullhet* och, förvisso, sammanträffandet i *tiden*. Man skulle kunna ge flera exempel, den här typen av egendomligheter brukar vara så stimulerande att man genast drar sig till minnes mängder av likartade fall, men vi nöjer oss med standardexemplet.

Vi ska ha klart för oss att den psykologiska funktion som förmedlar denna upplevelse av meningsfullhet är *känslofunktionen*. Det är detsamma som att säga att den synkronistiska händelsen kännetecknas av en viss *kvalitet* samt *intensitet*. Detta är viktigt, som vi ska se längre fram.

Vi konstaterar alltså att de två händelserna – drömmen och brevet – är oberoende av var-

”På väg mot en drömpsykologi”

Under denna rubrik kommer vi att samla material, såväl nyskrivet som redan publicerat, som är relevant med hänsyn till den drömpsykologi som ligger till grund för CJP:s/IDP:s sätt att arbeta med drömmar.

andra i kausalt hänseende, men att deras sammanträffande upplevs som meningsfullt och att de alltså hänger ihop på det viset. Men vad har vi egentligen sagt med det? Vi har egentligen endast beskrivit fenomenet. Vad är poängen med sådana här saker? Vari ligger deras psykologiska betydelse? Och vad innebär det att händelser hänger samman via ”meningsfullhet”? *Hur* gör de det? Det är när man ska försöka tränga under ytan och ge en tänkbar förklaring till detta som det blir fullt begripligt att Jung drog på svaret. Men låt oss göra ett försök att följa hur han resonerar kring synkronicitet och synkronistiska händelser.

För att skissera en möjlig lösning på de synkronistiska händelsernas gåta blev Jung tvungen att företa en ganska länge påtänkt, men lika länge uppskjuten manöver i förhållande till sitt arketyppbegrepp. Den ändring han inför är lika subtil som den är radikal, och den får betydande konsekvenser. Det var också anledningen till att han dröjde med denna ändring – han hade haft svårt nog att förklara sin tidigare användning av begreppet. Från början syftade termen arketypp till ett *rent psykiskt* strukturelement: med ”arketypp” menade Jung en transcendent, strukturerande princip i det kollektivt omedvetna, som tenderar till att forma den mänskliga erfarenheten på ett bestämt sätt, efter ett visst mönster. Arketyper i sig är transcendent och går inte att föreställa sig. Men fylld och berikad med innehåll ur erfarenheten genererar den en arketyppisk bild. Arketyper var således en yttersta, postulerad, formande och ordnande princip som svarade för struktureringen av det psykiska livet. Jag ska inte här gå in på de argument som Jung framförde till stöd för sitt arketyppbegrepp – utan förutsätter att dessa är relativt bekanta. Därremot ska det understrykas att arketyper, såsom formande, meningsgivande, psykisk princip betraktades som raka motsatsen till den

CJP NYHETS BREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upplagga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

biologiska instinkten, som inte hör till psyket utan snarare till kroppen. Mellan dessa tycks råda en ständig konflikt, samma eviga kamp som mellan "Anden" och "Köttet", som dock har den poängen att det ur spänningen mellan dessa motsatser uppstår psykisk energi. Jung menade att arketyper kunde ses som instinktens andliga motpol.

Den teoretiska "manöver" Jung nu företar för att komma till rätta med synkronistiska fenomen bestod i följande: I stället för att se arketyper som raka motsatsen till instinkten och som en rent psykisk entitet, flyttade han om i "laguppställningen" och hävdar nu att instinktens motsats var *anden* – och med "ande" menade han den kreativa, skapande "intelligens" som verkar i det omedvetna och som bl. a. komponerar våra drömmar. Det är en andlig aktivitet som också uppenbarar sig i fantasier, inspiration, insikter, osv. och som motverkar den omedelbara, blinda instinktutlevelsen. (På svenska låter "ande" genast en smula miss-tänkt, vi använder inte det begreppet så ofta numer, men det räcker att titta i texter med bara drygt 50 år på nacken för att se att "ande" och "andlig" var självklara begrepp på den tiden, helt utan de kufiska, "religiösa" övertoner vi idag tycker oss höra – må det räcka att säga att "ande" här används i samma mening som "spirit" på engelska eller "Geist" på tyska.) Det främsta motsatsparet var inte längre arketypt-instinkt, utan ande-instinkt. Vad hände då med arketyper? Jo, från att ha definierat den som "*bilden*" av instinkten, menade Jung nu att arketyper *inom sig själv* inrymde motsättningen mellan ande och instinkt. Arketyper var således inte längre enbart en psykisk storhet, utan likaså en biologisk, fysisk. Jung liknade arketyper vid ett färgspektrum och menade att dess andliga pol motsvarades av färgspektrums ultraviolettera ändpol och instinkten av den infraröda. Arketyper blev på så vis, med denna omformulering, ett slags samlingsbegrepp för ett *psykofysiskt kontinuum*, psykisk och fysisk på samma gång – *utriusque capax*, med en term lånad från latinet, som ju Jung gillade att göra, och som betyder ungefär: "Kapabel till bådadera." Arketyper såg han nu som kapabel till att yttra sig, eller manifestera sig, såväl psykiskt som fysiskt, som psykisk process eller som materiellt förlopp.

Anledningen till att Jung började tänka i de här banorna var att dikotomin mellan psyke och materia annars inte gick att överbrygga. Men han hade som psykolog och läkare i en och samma person i sin praktik konfronterats med fall som inte kunde sägas höra hemma i vare sig den ena eller andra kliniska sfären, utan var ett slags psykosomatiskt "mitt emellan". Och han hade löpande lagt märke till det han kallade synkronistiska fenomen och undrat över vad de egentligen vilade på. Han förde grubblande och initierade samtal med en del av sin tids fysiker, framför allt Wolfgang Pauli, som stärkte honom i hans funderingar. Fysiken hade nämligen kunnat visa att den gängse naturvetenskapen och dess kausala lagbundenheter, som varit förhärskande sedan Newtons dagar, endast ägde giltighet på det makrofysiska planet, men inte på det mikrofysiska. När det gällde den subatomära världen, var den klassiska fysikens kausalitetsbaserade lagar satta

ur spel. Materien uppförde sig inte längre lika förutsägbart, orsak och verkan räckte inte till för att bestämma ett visst förlopp, utan det blev uppenbart att dess processer *ändrade karaktär med iakttagaren*. Vad en partikel gjorde förändrade sig i relation till *hur* den iakttogs. Det gick alltså inte att strikt skilja det fysiska från det psykiska. Och slutligen hade studiet av alkemin och mötet med sinologen Richard Wilhelm, den första i sann bemärkelse sympatisk inställda översättaren av den kinesiska orakel- och visdomsboken *I Ching*, väckt funderingar i samma riktning. Den kinesiska "vetenskapen" frågade inte i första hand efter orsakssammanhang, alltså efter vilken verkan en viss orsak brukade ha. Inte ens den kinesiska historieskrivningen var särskilt intresserad av vad som hänt till följd av vissa andra händelser, eller vilka följder vissa omständigheter hade fått. I stället frågade man sig vad som brukade inträffa vid samma tid, vilken typ av händelser som brukade förekomma tillsammans. Med andra ord sökte man utröna vilken *kvalitet* en viss tidpunkt utmärktes av, vilket övergripande eller underliggande mönster som var "konstallerat". Vi återkommer kort till *I Ching* nedan, men konstaterar här, utan att närmare gå in på spetsfunderingarna bakom mikrofysiken, alkemin och den kinesiska filosofin, att Jung tog fasta på dessa influenser och bakade in dem i sin omformulerade arketypteori.

Arketyper blev med denna omformulering ett psykofysiskt kontinuum, psykisk och fysisk på samma gång – "kapabel till bådadera". Arketyper kan med andra ord manifestera sig såväl psykiskt som fysiskt, som psykisk process eller som materiellt förlopp.

Inledningsvis nämndes att en synkronistisk händelse består i ett meningsfullt sammanträffande mellan en inre och en yttre händelse – drömmen om X och det oväntade brevet från X. Med den tidigare förståelsen av arketyper skulle det meningsfulla sammanträffandet aldrig ha kunnat förklaras som mer än just en oväntad slump, som av den berörda personen *tolkas* som meningsfull. Med den nya formuleringen av arketyptbegreppet, menade Jung, kunde man göra det troligt att det slumpmässiga sammanträffandet *är* meningsfullt i symbolisk bemärkelse, inte bara för att den berörda personen upplever det så, utan därför att känslofunktionen registrerar något (och är den enda funktion som har den förmågan) mycket värdefullt och därför att sambandet bygger på en fördjupad syn på vad "mening" är och på hur verkligheten är beskaffad (vi kommer inte ifrån att diskussionen här hamnar över gränsen till metafysiken, men sådant kan ibland vara upplivande).

Hur då "fördjupad"? Jo, i och med att Jung nu hävdar att arketyper är *utriusque capax*, att den ordnar och strukturerar såväl den materi-

ella världen som det psykiska inre, tyckte han sig kunna säga att om en arketyptyp är aktiverad, eller konstallerad, så har det en effekt i psyket, men också en effekt i den materiella världen. Och det är inte effekten i psyket som har orsakat effekten i materien eller tvärtom, utan effekterna är *parallella*, därför att de utgår från ett ordnande arketyptypiskt substrat som underbygger och tillrättalägger båda dessa dimensioner, den psykiska och den materiella. Detta substrat är den transcendent arketyptyp, som alltså kan ta sig såväl materiella som psykiska uttryck. Här ligger, enligt Jung, den yttersta, transcendent enheten i Verkligheten, som han valde att beteckna, än en gång med ett latinskt låneord, denna gång från den tyske alkemisten Gerhard Dorn, som *unus mundus*, "Den ena världen."

Låt oss nu gå tillbaka till vårt standardexempel. Du vaknar upp ur din dröm om X och börjar fundera. Drömmar och drömbilder fyller som vi vet ett kompensatoriskt syfte. De fyller ut den ensidiga attityden i det medvetna med det som skulle krävas för en fullständig anpassning. Då du inte på väldigt länge har tänkt på X, kanske drömmens "X" representerar något sådant, alltså något som skulle behövas för en fylligare anpassning till både den inre och den yttre verkligheten. Nu tänker vi oss dessutom, för enkelhets och åskådlighets skull, att drömmen var kraftfull, att den gjorde ett starkt intryck och att X framstod som en mycket viktig gestalt eller dök upp i en häftigt laddad situation. Med andra ord är X förknippad med stor spänning, mättad med psykisk energi. Då kan vi också tänka oss att något är "konstallerat", att det för den medvetna personligheten är angeläget att på något sätt förhålla sig till det kompensatoriska innehållet – att X representerar ett komplex med arketyptypisk laddning och med en viktig existentiell betydelse. Grubblande över detta finner du brevet från X på dörrmattan...

Enkelt sagt har alltså följande inträffat. I din medvetna attityd saknas någonting som det omedvetna gestaltar som skolkamraten X, och avsaknaden av detta är så störande för den psykiska balansen att motsvarande arketyptyp är kraftigt aktiverad i kompenserande syfte och genererar bilden av X i drömmen, som gör intryck. Men arketyper är "kapabel till bådadera", så även i den parallella, materiella världen är kvaliteten "X" konstallerad – i exemplet lite klumpigt och övertydligt som ett brev från den verkliga personen X. Det viktiga är att en motsvarande *kvalitet* eller *mening* manifesteras med en viss *intensitet* i den fysiska världen, som *symboliskt* hör ihop med det psykiska innehållet. Yttre och inre speglar varandra därför att den konstallerade, bakomliggande, transcendent arketyptyp förlämnar dem samma kvalitet, och detta drar medvetandet till sig.

Självklart betyder inte detta att det var därför som X faktiskt skickade sitt brev.

Vi har ingen aning om X motiv, och behöver inte ha det. Det viktiga är att brev och dröm speglade varandra i en för *dig* laddad situation, där brevet kan ses som en materiell förstärkning av den kompenserande arketyptyp. På så sätt blir de synkronistiska händelserna av betydelse för hela individuationsprocessen, som ju syftar till en fastare och bredare integration

av medvetet och omedvetet via en medveten hållning till det större personlighetsmönstret, som bara ger sig till känna som kompensatoriska processer. Den synkronistiska upplevelsen stärker individen i sin känsla av samhörighet med helheten, yttre såväl som inre, och främjar hennes närmande till personlighetens psykofysiska grundval – ett ändligt i samspel med och som en levande manifestation av något oändligt och i sista hand ogripbart, paradoxen med det "evigas" inkarnation i det "tillfälliga".

Jung drar rätt stora växlar på den här "samhörigheten" med "alltet", men han gör det inte utan skäl, utan alltid med stöd i synen på arketyper som ett ogripbart substrat bortom våra dualistiska föreställningar. Synkroniciteten blir en slags brännpunkt för mycket av hans tankar kring det "högre sfärerna" – religionen, meningen med livet, medvetandets kosmologiska betydelse, sambandet mellan kropp och själ, psyke och materia, förhållandet mellan jaget och Självet, mm, mm.

Synkronicitetsprincipen ligger också till grund för människans spådomstekniker. Vi begränsar oss här till den kinesiska "Förändringarnas bok", *I Ching*. Anledningen till att man rådfrågar oraklet är att man har en brännande fråga som man inte, hur mycket man än funderat och klurat, kunnat besvara nöjaktigt. Ens medvetna ansträngningar har inte bringat klarhet i vilket beslut som vore det bästa, riktigaste eller mest fruktbara. (Oftast handlar det om existentiella frågor – inte i första hand "filosofiska" – som vilken yrkesbana man ska välja, om man ska gifta sig med den eller den, om man ska köpa huset, fara på resan, fortsätta som förr eller tvärtom sadla om, osv.) Frågan är angelägen, laddad, intensiv. Känslofunktionen, det enda instrument vi har för att "mäta" psykisk energi, tillmäter den ett stort värde, vilket varslar om att något är konstellerat och följaktligen på väg mot ett medvetandegörande.

Det inre är alltså konstellerat på ett visst sätt. Men arketyper är "kapabel till bådadera", vilket, om vi ska sätta tilltro till teorin, innebär att också den materiella världen är ordnad i enlighet med den aktiverade arketyper. Det är det som är poängen när den frågande kastar sina mynt eller delar upp sina röllekestjälkar. För själva denna gest, som är materiell, fysisk och fullkomligt slumpmässig, lägger sig "tillrädda" i enlighet med det konstellerade mönstret. Utifrån denna fysiska, slumpmässiga hantering av mynt eller stjälkar erhåller man ett "mönster" som symboliskt sett är en spegling av det omedvetna inre svaret – den inre konstellationen.

Det skulle föra på tok för långt att gå in på strukturen och innehållet i själva boken *I*

Ching, som ju också måste till för att uttolka det slumpmässiga hexagram som erhållits. Men tre saker ska framhållas. För det första något som förhoppningsvis ska vara nästan självklart efter denna krångliga artikel, nämligen att den fråga som ställs måste vara engagerande och viktig, rent personligen, för om den inte är det, om den inte är laddad, då finns det ju heller ingenting konstellerat och orakelsvaret blir intetsägande – den *meningsfulla* slumpen uteblir, eftersom inget meningsgivande, ordnande, arketyriskt mönster är "aktivt", och man finner sig i stället knäsat med bara slump, dvs ett meningslöst kaos.

För det andra är det nödvändigt att formulera frågan så precist som möjligt, så att den tar sikte på problemets kärna, för i renodlingen av frågeställningen skalas sådant som är överflödigt eller ovidkommande bort och situationen i det medvetna klarnar i motsvarande mån. Den textuella framställningen av hexagrammen i Eranos-versionen är medvetet mycket lösligt hållet, för att bevara det kinesiska originalets bildmässiga mångtydighet. Kinesiska tecken, som läsaren av detta nyhetsbrev har lärt sig av

***En synkronistisk händelse
består i ett meningsfullt
sammanträffande mellan
en inre och en yttre händelse***

Shantena Sabbadinis långt mer insatta artiklar, är bildtecken, inte begrepp i vår västerländska mening, och därför *utriusque capax*, dvs. de fungerar mer som symboler med förmågan att uttrycka flera angränsande, komplementära eller rentav motstridiga innebörder samtidigt. För att hitta rätt i detta virrvarv av möjliga associationer gäller det att ha en tydlig fråga – då framträder också det speglade svaret med större tydlighet.

För det tredje måste inskräpas att svaret som sådant aldrig kan förväntas bli helt entydigt och konkret. Så fungerar det inte. Den synkronistiskt angivna "svaret" är symboliskt till sin karaktär. Det säger inte "ja" eller "nej" eller "just så", utan visar på ett *ungefär* vad man kan vänta sig – det pekar i en viss riktning och anger vilken *kvalitet* som utfallet av det ena eller det andra beslutet kan komma att ha. Oraklet visar upp ett slags "psykiskt sannolikt" intervall, inom vilket skeendet kan tänkas äga rum. Det säger inte att det eller det konkret kommer att inträffa, utan att det som inträffar kommer att utmärkas av den eller den "meningen".

Teorin kring synkronicitetens fenomen är synnerligen komplicerad, och här har endast en röd tråd försökt följas – arketyperns psykofysiska manifestation. Det finns många andra aspekter att lyfta fram, framför allt kanske de matematiska eller numeriska aspekterna samt synkronicitetens absoluta framhävande av den enstaka händelsens betydelse – som vi, i vår sköna, nya, vetenskapliga värld av statistiska sannolikhetskalkyler så gärna glömmer bort. Men det är en annan historia.

Låt mig avsluta med vad jag, efter att det inträffade, spontant uppfattade som en synkronistisk händelse. Det var en sorglig och beklämmande situation, men sorg och ledsamheter är värderingar av fakta, och som sådana tecken på att något är konstellerat. Jag hade begett mig till ett sjukhus i Stockholm för att träffa en läkare som skulle meddela resultatet av en undersökning. I någon mening var det för mig en fråga om liv och död. Jag var en smula för tidig och väntade i rökrukan utanför entrén. Det var vår i luften och stilla, vid parkeringen stod ett körsbärsträd planterat, över sållat med blommor i slösande mängder. Just som jag skulle gå in vände jag mig om. En plötslig, kylslagen nordanvind virvlade runt i trädet och ryckte loss alla blommorna. I övrigt var allt stilla. Vindilen drog vidare, men trädets alla tusen blomblad singlar fälda ner mot marken. Läkarens besked var nedslående.

Erik Nisser

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00